

значній мірі залежить від того, в яких умовах відбувався і відбувається процес соціалізації в сім'ї, як складаються їх стосунки з батьками [4, 7].

Для ілюстрації цієї залежності наведемо таблицю (табл.1) відображаючи дії батьків, які сприяють або перешкоджають формуванню впевненої поведінки у підлітків.

Формування й розвиток особистості (табл.1) відбувається під впливом об'єктивних умов сімейного життя (сімейних взаємин, батьківського прикладу). Зміст сімейного виховання визначається духовною культурою батьків, їхнім досвідом соціального спілкування, сімейними традиціями. Один із основних чинників належить педагогічній культурі батьків.

Висновки. Таким чином, внутрішні чинники впевненості у собі до яких належать: самосвідомість, досвід особистості, рефлексія так і зовнішні чинники впевненості в собі: інститут сім'ї, інститут освіти, інститут релігії, інститут культури, особливості ставлення впливають на формування впевненості у собі в школярів.

Література

- 1.Бочелюк В.Й. Психологічна готовність вчителя до особистісно - орієнтованого навчання: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / В.Й.Бочелюк. Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 1998. — 17с.
- 2.Высоцкий В.Б. Личностные и процессуальные условия формирования уверенности и правильности решения задачи: Дис. ... канд. психол. наук /В.Б.Высоцкий. - М.: ИП РАН, 2001.
- 3.Головенько В.А. Український молодіжний рух у ХХ столітті /В.А.Головенько. – К., 1997.
4. Добролюбов Н.А. О значении авторитета в воспитании / Н.А.Добролюбов // Избр. Филос. Произведения. Т.1. – М., 1948. – С.57 – 82.Доклад 25.11.2003 / А.С. Заикина / ред.. Д.Ю.Столяров.
5. Изард К.Е. Эмоции человека / К.Е Изард. – М: Изд – во МГУ, 1980.
6. Куликова Л.Н. Воспитать себя / Л.Н.Куликов. – М.: Просвещение, 1991. – 143с.
7. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику / А.В.Мудрик. – М.: Институт практической психологии, 1997. – 364 с.
8. Пилипенко Л. Соціальна рефлексія як складова життєвого самовизначення сучасної молоді / Л.Пилипенко // Соціально – психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін.. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. –С. 258-269.
9. Рубинштейн С.Л. основы общей психологи / С.Л.Рубинштейн. СПб.: Питер, 2004. – 713с.
10. Столин В.В. Самосознание личности. / В.В.Столин. – М., 1983. 284с.
11. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологи / И.И.Чеснокова. – М.: Наука 1977.144.с.

УДК 316.454.5

Грибок О.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, к.пед.н.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються основні тенденції конфліктності та причини конфліктів, що виникають у студентському середовищі, рекомендації керівному складу, науково-педагогічним працівникам щодо подолання конфліктних ситуацій в навчальних групах.

Ключові слова: навчальна діяльність, конфлікт, середовище, адаптація, профілактика.

В статье рассматриваются основные тенденции конфликтности и причины конфликтов, которые возникают в студентской среде, рекомендации руководящему составу, научно-педагогическим сотрудникам относительно преодоления конфликтных ситуаций в учебных группах.

Ключевые слова: учебная деятельность, конфликт, среда, адаптация, профилактика.

The article reviews the main trends of conflicts that arise in students' environment, the causes of conflicts, especially in high school Ukrainian students, and represents recommendations for overcoming the conflicts in educational groups.

Keywords: conflict, environment, adaptation, training activities, prevention.

Актуальність дослідження. Проблематика конфліктної взаємодії була актуальною впродовж усього існування людської цивілізації, адже розвиток соціуму є безперестанним створенням та подоланням конфліктних ситуацій.

Конфліктна взаємодія особливо гостро відчувається в перехідні та кризові моменти розвитку людства (адже численні війни та революції є по суті конфліктами найвищої міри напруженості). Упродовж доволі значного відрізка часу головним виявом конфлікту вважалася збройна боротьба, що пояснюється відсутністю вагомих важелів цивілізованого розв'язання конфліктів. У радянські часи існувала тенденція до приглушення та знецінення конфліктів, що зумовлювалось концепціями «єдиного радянського народу» та побудови безкласового суспільства. Утім, це аж ніяк не свідчило про безконфліктність радянського суспільства. Демократичному врядуванню властиве цивілізоване ставлення до конфліктів, згідно з яким конфліктна взаємодія розглядається як «норма» людського спілкування.

Ознайомлення з літературою на теми конфліктної взаємодії доцільно розпочати зі студіювання праць мислителів та теоретиків з обраної проблематики. При цьому слід враховувати, що первинні напрацювання на теми конфліктів тісно пов'язані із зародженням системних знань про матерію, суспільство та його розвиток. Давні греки, наприклад, поставили питання про конфліктну взаємодію в руслі вчення про протилежності та їх роль у виникненні речей. Геракліт характеризував рух як процес, який відбувається внаслідок боротьби протилежностей, а соціальний конфлікт змальовував у вигляді війни – «основи усього суцього» («Війна – батько всього і цар всього...»). Арістотель основне джерело конфліктів вбачав у відмінностях між окремими особами і групами людей, наголошуючи на позитивній ролі держави у вирішенні конфліктів («Держава є інструментом примирення людей»; «Людина поза державою агресивна і небезпечна»).

Формування конфліктології як окремої науки пов'язується з утвердженням практики демократичного врядування і припадає на другу половину ХХ ст. Воно пов'язується передусім з іменами Л. Козера (Л. Козьєра) та Р. Дарендорфа, які обґрунтували ідею позитивної функції соціального конфлікту (концепція «позитивно-функціонального конфлікту») та теорію «конфліктної моделі суспільства». На початок ХХІ ст. конфліктологія вже міцно утвердилася як один з важливих напрямків дослідження соціуму, що підтверджується і фактом присудження Т. Шеллінгу Нобелівської премії за опрацювання конфліктологічної концепції «гри» з нульовою та ненульовою сумою.

Разом з тим, аналіз проблеми психологічних особливостей конфліктної поведінки суттєво пов'язаний із конфліктом як формою взаємодії між людьми; зумовлений психологічними причинами, що викликають конфліктну поведінку; розкриває сутність конфліктної особистості як джерела міжособистісних конфліктів.

Метою статті є визначення особливостей конфліктності у студентському середовищі, які детерміновані процесом глобальних криз в Україні й пов'язаними із цим змінами в економічній, соціальній і духовній сферах життя.

Як свідчить практика, вміння жити та навчатись в умовах вищого навчального закладу, бажання конструктивно співпрацювати, уникати складних ситуацій у міжособистісній взаємодії безпосередньо пов'язане з індивідуально-психологічними особливостями студентів та відповідною організацією навчально-виховного процесу у ВНЗ. Звідси важливої теоретичної і практичної значущості набуває вивчення проблеми міжособистісної взаємодії студентів у різних життєвих ситуаціях.

Вивчення науково-психологічних джерел свідчить про те, що окремі проблемні питання, пов'язані з вивченням міжособистісних стосунків, розглядали у своїх працях такі дослідники як: В. Агеєв (психологія міжособистісних та міжгрупових стосунків), О. Бодальов (особистість та спілкування), Л. Гозман (психологія емоційних стосунків), Є. Головаха, Н. Паніна (психологія людських взаємин), О. Єршов (міжособистісні конфлікти у колективі), М. Коган (проблема міжсуб'єктивних стосунків), Я. Коломинський (психологія взаємовідносин у колективі), В. Мясичев (психологія стосунків), М. Обозов (психологія міжособистісних стосунків), Б. Паригін (соціально-психологічний клімат у колективі), Є. Руденський (спілкування як взаємодія соціальних суб'єктів), В. Трусков (психологія міжособистісного впливу та оцінювання), Є. Цуканова (психологічні труднощі міжособистісного спілкування) та ін. Однак, не зважаючи на значний інтерес дослідників до цієї проблеми, в умовах навчальної діяльності, вона ще залишається малодослідженою. Підтвердженням такої думки служить те, що на сьогоднішній день у науково-психологічній літературі практично відсутні праці, в яких були б розкриті та проаналізовані проблемні сфери міжособистісних стосунків серед студентства, виявлені основні причини виникнення проблемних міжособистісних стосунків у процесі навчання та дозвілля.

На основі аналізу науково-психологічної літератури, ми прийшли до висновку, що серед дослідників існує різне розуміння сутності та змісту поняття міжособистісні стосунки ". У словнику практичного психолога С. Головіна зазначено, що це є взаємозв'язки між людьми, що суб'єктивно переживаються, об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей в ході спільної діяльності та спілкування ".

На думку дослідників у структуру взаємодії входять: суб'єкти взаємодії, взаємний зв'язок, взаємний вплив один на іншого, взаємні зміни суб'єктів спілкування. Взаємодія складається із дій, які визначають: діючий суб'єкт; об'єкт дії чи суб'єкт, на який спрямовано вплив; метод дії чи спосіб використання засобів впливу; реакція індивіда, на якого впливають чи результат дії. Протиріччя сучасного суспільства пронизують політичну, соціально-економічну, духовну сфери суспільного життя. Проявом кризи

суспільства є різке зростання соціальної напруги, яка в свою чергу може переростати в конфлікт. Комплекс проблем, пов'язаних з теорією конфліктів, привертає увагу українських політологів, соціологів, істориків та гуманітаріїв взагалі, оскільки питання існування соціальних, етнічних, релігійних чи політичних конфліктів тривалий час не ставилося зовсім. У силу обставин одним з актуальних напрямків є вивчення причин міжособистісних конфліктів, тому що надається можливість більш ефективно й усвідомлено використовувати різноманітні технології вирішення й переробки конфліктів, що враховують не тільки джерела конфліктів і особливості їхнього прояву, але й ступінь глибини тієї або іншої причини міжособистісного конфлікту.

Студентський вік характеризується як період інтенсивного психічного, особистісного й інтелектуального розвитку. Основні досягнення цього віку пов'язуються дослідниками із входженням молодих людей у різні соціальні групи й засвоєнням ними нових ролей під час взаємодії.

Загалом взаємодію як процес характеризують: сукупна діяльність, інформаційний зв'язок, взаємовплив, взаємостосунки та взаєморозуміння. Слід звернути увагу на те, що міжособистісна взаємодія як діалектичний процес представляє собою поєднання двох протилежних тенденцій: з однієї сторони - до співпраці та інтеграції; з іншої сторони – до боротьби та диференціації.

Через те результати міжособистісної взаємодії можуть мати різноманітний характер: емоційно-позитивний (солідарність, послаблення напруження, схвалення) та емоційно-негативний (відхилення, напруження, антагонізм) [4, с. 54].

Крім цього міжособистісні стосунки можуть переходити у конструктивні чи деструктивні міжособистісні конфлікти [5]. Відповідно до сфери реалізації міжособистісних стосунків (виробнича, педагогічна, військова діяльність та ін.) проблемна міжособистісна взаємодія заважає ефективній реалізації відповідних функцій та виконанню поставлених завдань. У межах дисертаційного дослідження І. Карчевського поняття “проблемна міжособистісна взаємодія” ми розглядаємо як сукупність негативних зв'язків та дій між людьми, що можуть виявлятися у: підозрі, недовірі, протиріччі думок, інтризі, міжособистісних конфліктах, вербальній та невербальній агресії [10].

Аналіз сучасних досліджень за напрямом психології міжособистісних конфліктів виявляє, що авторами виділяється чотири великі групи причин конфліктів, які провокують конфліктну поведінку особистості. До них відносять об'єктивні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та особистісні групи причин, зазначає А. Анцупов [1, с.342-343].

Відомий англійський філософ Т. Гоббс вказує на три основні психологічні причини конфліктів: суперництво, недовіра, бажання слави [3]. Фактично Т. Гоббс пов'язує їх з потребами, інтересами та цілями особистості, що, на нашу думку, може слугувати початком відліку в систематизації психологічних причин конфліктної поведінки.

Сьогодні науковцями визначається значно більша кількість психологічних причин появи конфліктної поведінки в усіх сферах життя людей. Особливо наголошує на неадекватності сприйняття особистістю інформації як безумовній причині конфліктної поведінки Л. Петровська [6].

Багато дослідників вказують на такі причини конфліктів, як протиріччя,

пов'язані із соціально-психологічною специфікою студентів, що несе в собі потенціал конфліктності, обумовленої поведінковим типом «вибухової» реакції на зовнішні соціальні перешкоди й подразники.

Недостатня теоретична підготовка до нових умов життя у студентському середовищі, також викликає кризу життєвих цілей, конфлікт цінностей, інтересів, масову соціальну девіантність у поведінці як форму прояву сучасних конфліктів.

Пристосування до нових життєвих умов багато в чому залежить від особистісних якостей студента. Він застосовує ті навички, способи й методи, які набув у попередньому житті. Не завжди вони виявляються успішними. Розходження в моральних установках, нормах, цінностях, поведінці часто ставлять студента в конфліктну ситуацію. У групі існують свої взаємини, еталони й норми поведінки, внутрішньо-групові цінності й соціально-психологічний клімат.

Причин для конфліктних ситуацій у навчальній групі досить багато: особистісне суперництво, спортивні успіхи або невдачі, суперництво за увагу викладачів або протилежної статі, матеріальне положення, нездатність налагодження контактів з іншими людьми в силу особистісних якостей, досягнення в навчанні, науковій праці.

Внутрішньогрупові конфлікти можуть або руйнувати структуру групи, або сприяти її зміцненню. Роль конфлікту у міжгруповій адаптації залежить від характеру питань, що становлять предмет суперечки і від типу соціальної структури. Ю. Растов пропонує виділити два рівня прояву конфліктів. Перший – це рівень свідомості у вигляді установок, настрою, очікувань, емоцій і другий – рівень практичних вчинків, направлених дій [9].

На думку Т. Черкасової, до типових конфліктів на етапі навчання у вищій школі можна навести: конфлікти від невміння контактувати, конфлікти, що виникають внаслідок неадекватного сприймання сторін, нетактовності; конфлікти, викликані різними потягами: потребами у визнанні, неадекватністю сприймання, помилками виховання, небажанням зважати на думку інших; конфлікти, які базуються на соціальних установках – орієнтація до схильності особистості діяти певним чином; конфлікти, що будуються на принципі протиріч – конфлікт батьків і дітей.

У дослідженні О. Анцупова серед причин конфліктів найпоширенішими є: неадекватність оцінок і самооцінок як студентів, так і викладачів; розходження в ціннісних орієнтаціях; невисока культура спілкування; незнання ефективних соціальних і педагогічних технологій, що забезпечують згуртованість колективу, взаєморозуміння між суб'єктами освітнього й виховного процесу; особистісні особливості – характер, темперамент, манери [1].

Як відзначає В. Журавльов, ситуації, які пов'язані з неблагополуччям у побуті, дуже впливають на конфліктність студентів. Це транспортні незручності, недосипання, відсутність культури побуту в гуртожитку, перевтома, втома, тощо. Крім того особистісні особливості викладачів, їх професіональний рівень, погана організація навчального процесу, поганий стан аудиторій, особистісні особливості студентів і матеріальні проблеми, можуть бути конфліктогенними факторами у ВНЗ [5].

Причини конфліктів саме студентів можна розділити на чотири групи:

психологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні і соціально-економічні.

Психологічні особливості членів групи є найбільш типовими причинами конфліктів. Одні студенти впевнені, що конфлікти є наслідком розходження інтересів і життєвих цінностей, характерів і темпераментів, точок зору. Інші впевнені, що конфлікти відбуваються через небажання або нездатність членів групи зрозуміти іншого, надати допомогу, поважати чужі інтереси, думки й рахуватися з ними.

До соціально-психологічних причин виникнення конфліктів можна віднести низький рівень згуртованості, антипатія, конкуренція, боротьба за лідерські функції в групі.

До організаційно-педагогічних причин конфлікту можна віднести несправедливу оцінку викладача, лояльне або упереджене відношення викладача до окремих членів групи, тобто недоліки в організації навчальної діяльності студентів.

Соціально-економічні причини: економічне становище, соціальний статус, – згадуються рідше всіх інших. Розходження членів навчальної групи за матеріальним становищем, соціальному статусу стають причиною конфліктів у тих випадках, коли «одні поважають іншого у зв'язку з матеріальним становищем» [5].

Отже, враховуючи вищезазначене ми можемо зробити висновок, що період навчання у вищому навчальному закладі – це період отримання знань, умінь, навичок, освіти, професійної кваліфікації; етап узгодження бажань, можливостей, активної суспільної діяльності. Цей період характеризується різноманітними видами активності, більш розвинутою системою соціальних зв'язків і відносин.

Студентський вік – носій всіх основних характеристик і проблем молодіжного середовища. Він не має життєвого досвіду, схильний до максималізму, до перебільшення оцінки власної думки. У цей період формується власний світогляд, з'являється прагнення до незалежності, індивідуальності, оригінальності. Процес соціалізації сучасного студента супроводжується його психофізіологічним розвитком і проходить на тлі трансформації суспільства, що створює нові проблеми й ускладнює цей процес.

У вищому навчальному закладі більшу роль у соціалізації студента грає навчальна група. Спілкуючись між собою, студенти здобувають навички соціальної взаємодії, збільшують набір соціальних ролей, розширюють уявлення про власну особистість. Розходження в моральних установах, нормах, цінностях, поведінці часто ставлять студента в конфліктну ситуацію. У навчальній групі встановлюються та існують свої взаємини, еталони й норми поведінки, цінності й соціально-психологічний клімат. Зіткнення різних тенденцій у намірах, відносинах, мотивах і поведінці може призвести до конфлікту. Конфлікти стають невід'ємною частиною студентського життя.

В ході вивчення конфліктів серед студентів емпіричним шляхом було виявлено три типових стереотипних образи, що серед студентів мали назви «грубіян», «жартівник», «ідеолог», які відрізняються конфліктною поведінкою:

«грубіян» - студент, який всі проблеми вирішує за допомогою сили, нехтує

інтересами інших, компенсує власну інтелектуальну недорозвиненість фізичним розвитком, йому характерна душевна черствість, лицемірство, нечесність, схильність до зрадництва, підступництва;

«жартівник» - студент, який постійно навішує на всіх прізвиська, використовує злі жарти, здатний усюди влізти, постійно потрапляє у халепу;

«ідеолог» - студент, який користується безумовним авторитетом, має лідерські якості, які з причин низької моральності не використовуються на користь колективу, здатен на серйозні продумані вчинки деструктивного характеру, має усталений світогляд.

Дослідження показали, що більшість студентів схильні до вербальної агресії, яка є вираженням негативних відчуттів як через форму (суперечка, крик) так і через зміст словесних відповідей (погроза, прокляття). Студентів з даною формою агресії відрізняє, по-перше, виражена психічна неврівноваженість, яка проявляється у високій тривожності, відчутті невпевненості, неспокою, схильності до сумніву.

По-друге, для них характерна депресивність: занижений фон активності, настрій і працездатності.

Таким чином, уникнути конфліктів неможливо, але є спосіб уникнути їхнього руйнівного впливу на взаємодію людей - навчитися вибирати ефективні стратегії врегулювання конфліктних ситуацій, що дозволяють не тільки конструктивно вирішувати виникаючі проблеми, але й зберігати міжособистісні відносини на високому рівні.

Висновки. Підсумок роботи сформував шляхи психологічної корекції конфліктної поведінки серед студентів та оптимізації міжособистісних їх стосунків, за умов негативного впливу деструктивно-конфліктних студентів:

- проведення заміщення міжособистісних конфліктів спільними для конфліктерів завданнями, спортивними змаганнями, ігровими тренінгами;
- нейтралізація впливу конфліктної особистості організаційно-адміністративним, колективним та психологічним впливом;
- організація роботи консультативного пункту (силами штатних психологів та відділом виховної роботи);
- проведення індивідуальних психологічних консультацій (силами найбільш підготовлених вихователів, юристів, психологів);
- виділення серед студентів факультетів "групи посиленої уваги" (ті, що мають проблеми з адаптаційним періодом);
- компенсація міжособистісного конфлікту шляхом переведення його у площину колективної дискусії, обговорення, коли оприлюднюється суть та зміст конфлікту, дії сторін, мотивація учасників, позитивні та негативні наслідки, особистісний зиск від конфлікту та інше.

Огляд психолого-педагогічної літератури та аналіз наявних даних щодо проблемної міжособистісної взаємодії студентів під час навчання та дозвілля засвідчив відсутність науково-обґрунтованих праць, присвячених психологічній діагностиці та попередженню проблемної міжособистісної взаємодії студентів, наданню психологічної допомоги суб'єктам та об'єктам проблемної міжособистісної взаємодії. На нашу думку серед перспективних напрямків подальших досліджень даної проблеми є розробка психологічного

інструментарію діагностики та попередження проблемної міжособистісної взаємодії студентів у ВНЗ. Крім цього потребують подальшого вивчення шляхи виявлення проблемних сфер міжособистісної взаємодії студентів та засоби і можливості їх усунення.

Література.

1. Анцупов А.Я. Конфликтология: підручник для вузів / А.Я. Анцупов, А.И.Шипилов. - Спб., 2007. – С. 18-22.
2. Богданов Е.Н. Психология личности в конфликте / Е.Н. Богданов, В.Г. Заикин. – Спб., 2004. – С. 124-127.
3. Т. Гоббс Сочинения: 2т. – М: Мысль, 1991. – Т.2. – С. 731.
4. Горліченко М.Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах. – Дис. канд. пед. наук. – Одеса, 2004. – С.246-248.
5. Журавлев В.И. Основы педагогической конфликтологии. – М., 1995. – С. 183-182.
6. Петровская Л.А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1977. – С.126-143.
7. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: “Академвидав”. 2006. – С.424.
8. Пірен М. І. Основи конфліктології / Навчальний посібник. - К., 1997. – С. 378.
9. Растов Ю. Е., Трофимова Р.А. Конфликтология: Учеб.-метод. пособие. – Барнаул: АГУ, 1995. – С. 119-121.
10. Карчевський І. Р. Проблема міжособистісна взаємодія особистості та особливості її діагностики і попередження. – Дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Національна академія ДПСУ. – Хмельницький, 2005. – С. 179-182.

УДК 159.942

Льошенко О.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірантка

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В статті детально розглядається феномен емоційної компетентності особистості. Окреслено проблемні аспекти даного конструкту: відсутність діагностичного інструментарію, тривалість тренування, проблема популяризації.

Ключові слова: емоційна компетентність, емоційний інтелект, діагностичний інструментарій, популяризація.

В статье детально рассматривается феномен эмоциональной компетентности личности. Обрисовано проблемные аспекты данного конструкта: отсутствие диагностического инструментария, длительность тренировки, проблема популяризации.

Ключевые слова: эмоциональная компетентность, эмоциональный интеллект, диагностический инструментарий, популяризация.

The phenomenon of emotional competence of personality is in detail examined in the article. The problem aspects of this konstrukt are described: absence of diagnostic tool, training duration, problem of popularization.

Keywords: emotional competence, emotional intellect, diagnostic tool, popularization.

Актуальність. Розгляд поняття емоційної компетентності вже привернув чисельну увагу та став асоціюватися із психологічним здоров'ям, благополуччям людини. Дослідники-науковці та практики виявили нагайну